

Loški grad in uršulinke v primežu polpretekle zgodovine¹

I. del

Izvleček

V prvem delu prispevka predstavljamo, kaj se je dogajalo z Loškim gradom v 20. stoletju, natančneje od leta 1890 pa do avgusta 1945, in uršulinkami, ki so bile v tem času njegove lastnice.

Uršulinke so grad kupile leta 1890 in ga spremenile v vzgojni zavod. V njem so svoje poslanstvo opravljale vse do začetka 2. svetovne vojne, ko so jih pregnali Nemci, ki so grad zasedli. Sestre so morale v izgnanstvo. Pot jih je najprej vodila na Babno Polje, nato so svoje zatočišče našle na posestvu Lanšprež pri Mirni na Dolenjskem, od koder so se po koncu vojne vrnile v Škofjo Loko. Nemci so Loški grad zapustili v začetku maja leta 1945. Takoj ga je zasedla slovenska OZNA in na gradu je nastalo koncentracijsko taborišče, ki je delovalo od maja do začetka avgusta 1945.

Ključne besede: Loški grad, uršulinke, vzgojni zavod, izgnanstvo, povojne kazenske ustanove, Loški muzej Škofja Loka, Ajmanov grad.

Abstract

Škofja Loka Castle and the Ursuline convent in the vice of recent history

Part I

The first part of the article presents what happened to Škofja Loka Castle in the 20th century, more precisely from 1890 until August 1945, and the Ursuline nuns, who were then its owner.

The Ursuline Order bought the castle in 1890 and transformed it into an educa-

1 Prispevek je dopolnjena verzija članka z naslovom Loški grad v 20. stoletju in usoda njegovih lastnic, predstavljenega na znanstvenem posvetu v Škofji Loki, 7. in 8. 12. 2016, in objavljenega v zborniku *Človekove pravice in temeljne svoboščine: Za vse čase!*, ki ga je izdal Študijski center za narodno spravo v letu 2017.

tional institution. They carried out their mission in it until the beginning of the Second World War, when they were expelled by the Germans, who occupied the castle. The nuns were forced into exile. The road first led them to Babno Polje, and they then found refuge on the Lanšprež estate near Mirna in Dolenjska, from where they returned to Škofja Loka after the end of the war. The Germans left Škofja Loka Castle at the beginning of May of 1945. It was immediately seized by the Slovene Department for National Security (OZNA), and a concentration camp was established in the castle, which operated from May to the beginning of August 1945.

Key words: Škofja Loka Castle, Ursuline convent, Ursuline nuns, educational institution, exile, post-war penal institutions, Loka Museum Škofja Loka, Ajman Castle.

Prihod uršulink v Škofjo Loko

Predhodnice uršulink v Škofji Loki so bile klarise. Njihov samostan je bil ustanovljen že leta 1358. V osnovi je bil to zelo strog kontemplativni red, ki je temeljil na ohranjanju stika z Bogom v molitvi in premišljevanju, v molku in spokornosti. Klarise so v ospredje postavljale zbranost duha in klavzuro. Ukvarjale so se tudi z vzgojo in poukom ženske mladine, imele so notranjo šolo, ki pa je bila namenjena zgolj plemiškim in bogatim meščanskim dekletom. Klariški samostan v Škofji Loki je bil leta 1782 z odlokom cesarja Jožefa II. razpuščen.

Po njegovi razpustitvi so 12. oktobra 1782 v Škofjo Loko prišle tri redovne sestre uršulinke iz Gradca. V uršulinski red je z dovoljenjem cesarja prestopilo tudi 13 klaris iz Škofje Loke in ena iz Ljubljane.² Nemudoma se je začela prenova samostana v šolske namene.

Uršulinska šolska dejavnost v Škofji Loki

Uršulinke so v Škofji Loki organizirale zunanjo in notranjo dekliško šolo. Zunanja je vključevala ljudsko šolo, nedeljsko oziroma ponavljalno šolo, gorsko šolo in otroški vrtec. V notranji šoli so se odvijali ljudska in meščanska šola, učiteljišče, nemški tečaj, trgovski tečaj in kmetijsko-gospodinjstva šola. Gojenke notranje šole so imele priložnost, da so se izven rednih šolskih ur učile različne tuje jezike (italijanščino, francoščino, angleščino), inštrumente (klavir, citre, violino, gosli, mandolino, kitaro, tamburico, orgle). Po končanem šolanju so jim uršulinke omogočile še praktične tečaje šivanja, klekljanja, vezenja, strojepisja, slikanja, gospodinjstva itd.³

2 Kogoj, *Uršulinke na Slovenskem*, str. 41.

3 Kogoj, *Uršulinke na Slovenskem*, str. 113–115; Triler, *Dekliško šolstvo v Škofji Loki*, str. 191–206.

Škofja Loka z
Loškim gradom,
pred letom 1890.
(iz zasebnega
arhiva)

Uršulinke na Loškem gradu

V naslednjem stoletju so se uršulinske šole v Škofji Loki vse bolj razvijale, obiskovalo jih je vedno več deklet. Kmalu so bili potrebni novi prostori in širitev vzgojnega zavoda, zato so leta 1890 kupile Loški grad. Tega so v letih 1891–1908 temeljito prezidale in ga v skladu z načrti ljubljanskega arhitekta Viljema Trea prilagodile svojim potrebam. Tako so po pobočju hriba leta 1891 zgradile pokrito stopnišče, ki je grad povezovalo s samostanom. V naslednjem letu (1892) so na dvorišču porušile osrednji stolp in zahodni del grajskega obzidja, na dvoriščni strani severnega in vzhodnega trakta so sezidale dva 3 metre široka hodnika, obnovile kapelo ter zgradile rekreacijsko dvorano. V letih 1893–1894 so obnovile še jugo-zahodni okrogli stolp. Leta 1901 so zgradile celo lasten vodovod. V letih 1906–1908 so nad rekreacijsko dvorano zgradile še dodatno nadstropje za spalnice gojenk. Uršulinski šolski in vzgojni zavod v Škofji Loki je po temeljiti obnovi postal eden najlepših in najmodernejših v vsej Avstro-Ogrski monarhiji.⁴

Loški grad in uršulinke med I. svetovno vojno

Škofja Loka z okolico v času 1. svetovne vojne ni bila neposredno na frontni črti, imela je zgolj zaledno funkcijo. Uršulinska šolska dejavnost pa je bila zaradi vojne kljub vsemu začasno okrnjena. Leta 1915 je vojska zasedla prostore notranje uršulinske šole in tu imela vojaško bolnišnico, kamor so s soške fronte dovažali ranjene avstro-ogrske vojake. V času vojne je v škofjeloškem uršulinskem samostanu našlo zatočišče tudi 32 uršulink iz goriškega samostana, ki so se umaknile pred vojno viхро.⁵

Notranja šola se je morala preseliti v samostan, v zgornje nadstropje zunanje šole. S tem ni bilo več možnosti za celodnevni pouk, skrčilo se je število učnih ur,

4 Štukl, Loški grad skozi stoletja, str. 80–83; Štukl, Škofjeloške uršulinke in njihova vzgojna dejavnost od prihoda v letu 1782 do leta 1960, str. 35.

5 Kogoj, *Uršulinke na Slovenskem*, str. 46.

Avstro-ogrski vojaki (sanitetno osebje) na Loškem gradu med 1. svetovno vojno.
(hrani: Loški muzej Škofja Loka)

Pogled na dvorišče Loškega gradu s poljsko kuhinjo med 1. svetovno vojno.
(hrani: Loški muzej Škofja Loka)

višji razredi so imeli pouk dopoldne, nižji pa popoldne. Zaradi prostorske stiske so uršulinke začasno ukinile gorsko in ponavljalno šolo ter oba otroška vrtca. Šolski režim in življenje v samostanu sta se tako med vojno precej spremenila, vendar je bilo sožitje med samostanskimi šolami in bolnišnico zelo dobro. Dekleta so izdelovala darila za ranjence, pripravljala zanje proslave in jim prirejala nabožne igre.⁶

6 Jamar - Legat, Loško šolstvo od 1900 do 1941, str. 162; Avsec, Prispevek uršulink k izobraževa-

Loški grad in uršulinke v času med obema vojnama

Po koncu 1. svetovne vojne sta se uršulinska šolska in vzgojna dejavnost v vsem obsegu nemoteno nadaljevali vse do začetka 2. svetovne vojne. Leta 1939 je bilo v Škofji Loki v treh šolah in v vrtcu 547 deklet, od tega 54 v vrtcu, 305 v osnovni šoli, 145 v meščanski šoli in 43 na učiteljišču. Trideset uršulink je poučevalo, celotna skupnost je štela 77 redovnic.⁷

Bolnišnica jugoslovanske vojske na Loškem gradu

Dne 31. marca 1941 je škofjeloško sresko načelstvo uršulinkam poslalo telegram, da je treba šolski pouk takoj prekiniti, gojenke pa poslati domov. *»Naslednji dan dopoldne je prišel ukaz, da je treba v gradu pripraviti vojaško bolnico z 260 posteljami, ki naj bi jih dala hiša. S težavo smo to preprečile, češ da so postelje last gojenk. Dati in opremiti pa je bilo treba postelje gojenk za zdravnike. Delali smo noč in dan, nihče ni mislil nase. Najbolj bolehnne redovnice so bile naenkrat močne in so z energijo človeka, ki se potaplja, reševale dom. Morali smo sprazniti celo podstrežje. Vsi samostanski hodniki so bili polni knjig, stvari iz kabinetov. Pod kuhinjico smo naredili zasilna vrata in stopnišče naravnost natlačili z grajskim inventarjem. Klopi smo znosili na kaščo in šupe na spodnjem dvorišču ob hlevih; nekaj smo jih pustili na podstrehi vnanje šole.«⁸*

2. aprila se je šef bolnice dr. Janežič z nekaterimi zdravniki že naselil na gradu, naslednji dan so začeli prihajati vojaki, pripeljali so tudi dva bolnika. Uršulinke so 4. aprila šefu bolnišnice po podpisu reverza odstopile Loški grad. Z dr. Janžičem so se dogovorile, da bo vojaška oblast strogo pazila, da se ne bo kršila klavzura. Naslednji dan so na grad pripeljali sanitetni material in municijo.⁹

6. aprila 1941 se je v Jugoslaviji začela 2. svetovna vojna. Sprva samo nemška, nato še italijanska in madžarska vojska so prestopile jugoslovanske meje. Ker jugoslovanska vojska ni nudila posebnega odpora, so aprilski boji na ozemlju Slovenije (takrat Dravska banovina) trajali zgolj nekaj dni, jugoslovanska vojska pa je dokončno kapitulirala 17. aprila 1941. Slovensko ozemlje so si razdelili trije okupatorji. Nemška vojska je zasedla Gorenjsko, Štajersko, del Dolenjske in Mežiško dolino. Italijani so okupirali Ljubljano z okolico, dele Notranjske in večino Dolenjske, Madžari pa večino Prekmurja.

Že 9. aprila, ob 11. uri zvečer, je loški župan Ziherl na Loški grad poslal dve gospe s sporočilom, da je vojska razpuščena in bodo še to noč razstrelili vse loške mostove in vojašnico. Vojaška posadka je nemudoma začela odhajati, uršulinke pa so dobile povelje, da morajo pred sovražnikom skriti zaloge. Tako so vso noč do

nju deklet iz manj premožnih družin, str. 43–44; Štukl, Škofjeloške uršulinke in njihova vzgojna dejavnost od prihoda v letu 1782 do leta 1960, str. 50.

7 Kolar, Uršulinke in njihove ustanove v času totalitarnih družbenih razmer, str. 119.

8 Arhiv uršulink Škofja Loka (AUŠL), Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 103–104.

9 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 105.

Pogled na Lahov most, ki ga je 10. aprila 1941 razstrelila umikajoča se jugoslovanska vojska.

(hrani: Loški muzej Škofja Loka)

5. ure zjutraj živila in sanitetni material nosile v samostan. Nekatere bolnike so naslednji dan odpeljali v bolnišnico v Ljubljano, za ostale pa so uršulinke skrbele vse do velike sobote, 12. aprila, saj je Škofja Loka ostala povsem odrezana od ostalega sveta, ko je 10. aprila umikajoča se jugoslovanska vojska razstrelila vse loške mostove, z izjemo Kapucinskega, ki pa je bil močno poškodovan.¹⁰

Italijanska okupacija Škofje Loke

Na veliko noč, 13. aprila, so ob 14. uri v Škofjo Loko prišli prvi Italijani. Sreski glavar je uršulinkam naročil, da morajo grad takoj spremeniti nazaj v vzgojni zavod, ker je obstajala nevarnost, da bi ga zasedla italijanska vojska. *»Brez ugovora in z veliko požrtvovalnostjo se je vsa redovna družina odzvala. Zbrale smo vse moči skupaj in v noči od nedelje na ponedeljek pri popolni zatemnitvi in molče znosile 260 težkih železnih postelj na podstrežje in prav toliko slamnjač na dvorišče. Vse šolske klopi smo prenesle iz šupe pri hlevih in iz kašče preko hriba na grad. Ko smo hodile v temi preko vrta, so nas iz vojašnice večkrat opazovali z žarometi. Morale smo se vleči na tla, da je bil zopet mir. Ob 4. uri zjutraj je bil grad zopet šolsko poslopje, vsi prostori so bili opremljeni in vsaka sled o vojaški bolnici zbrisana.«*¹¹

10 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 106–108.

11 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 110–111.

Italijanska zasedba Škofje Loke je bila kratkotrajna, saj so se morali Italijani po določitvi razmejitvene črte med nemškim in italijanskim okupacijskim ozemljem umakniti z Gorenjske.

Uršulinke so imele, kot je zapisala kronistka, z italijanskimi okupatorji dobre izkušnje: *»... vse dni zasedbe našega mesta po Italijanih, nas ni nihče od italijanskih oblasti nadlegoval ...«*

Nemški okupator v Škofji Loki in na Loškem gradu

Nemci, ki so 17. aprila prišli v Škofjo Loko, so si v prvih dneh okupacije natančno ogledali samostanske prostore, zahtevali inventuro samostanskega premoženja in štiri sobe, ki naj bi jih redovnice spremenile v spalnice in pisarne. Uršulinke so ugodile njihovim zahtevam in sobe opremile z najlepšimi posteljami, z novo postelnino, najlepšimi omarami, mizicami in celo pisalnimi stroji. Ko so Nemci 21. aprila proti večeru prišli na ogled opremljenih sob, so bili zelo zadovoljni. *»Hvalili so postelje, da imajo deviški izgled. Svete slike in križe so veleli odstraniti ...«*¹²

Naslednji dan, 22. aprila, je sledil popoln preobrat. Uradnik gestapa je sporočil prednici: *»Ves samostan z vsemi premičninami in nepremičninami je last nemškega Reicha. Vse redovnice boste odpeljane z avtomobilom. S seboj smete vzeti zgolj tri kose perila, en par rjuh, nič denarja, nič jestvin. Prtljaga ne sme biti težja od 2 kilogramov. Vsaki se bo pregledalo, če bo kaj vzela. Za to odgovarjate vi s svojim življenjem. V samostanu smejo ostati zgolj težko bolne, sestra za strežbo in ena za kuhanje.«* Redovnice so po strašni novici hitele pospravljati in pripravljati stvari za odhod; v samostanu jih je bilo takrat 78. Nemci so natančno pregledali vse prostore samostana in gradu, vse račune, blagajno itd. Prednico m. Marijo Klinar¹³ so prisilili v podpis inventure in samostansko premoženje zapple-

Italijanska zasedba Škofje Loke, 13. aprila 1941.
(hrani: Loški muzej Škofja Loka)

12 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 112–114.

13 M. Marija Tomazina (Jožefa) Klinar (1902–1981) je bila predstojnica skupnosti v Škofji Loki od 3. 7. 1937 do 30. 11. 1945.

nili. Majhen del so ga sestre ob pomoči svojih učenk iz zunanje šole uspele spraviti iz samostana in skriti pri zanesljivih ljudeh. Ko se je po Škofji Loki razširila novica o izgonu uršulink, so številni Ločani in Ločanke odšli posredovat na komisariat in Nemci so naposled le dovolili domačinkam, da so odšle domov. Ostale so v samostanu čakale, da jih odpeljejo. Naslednji dan, 23. aprila, je okrog 8. ure zjutraj v samostan prišlo pet gestapovcev. Sporočili so prednici, da smejo vse redovnice oditi na svoje domove. Do petka, do 10. ure, mora biti samostan popolnoma prazen. Samostanska skupnost je bila s tem razpuščena, redovnice so ves dan zapuščale samostan. Zadnje štiri so odšle 24. aprila, med njimi tudi predstojnica. Vse so odšle v redovnih oblekah, ki so jih morale kmalu zamenjati s civilnimi.¹⁴

Bolne in starejše redovnice so sprejele posamezne loške družine, druge so odšle k sorodnikom, nekatere so se zatele v ljubljanski uršulinski samostan ali za Bežigrad v nedograjeno Baragovo semenišče (današnji Akademski kolegij). Velik del uršulink, ki so se razkropile po Gorenjski, so Nemci 3. julija 1941¹⁵ aretirali in jih odvedli v Škofove zavode (Zavod sv. Stanislava) v Šentvidu nad Ljubljano. Nemške okupacijske oblasti so Škofove zavode kot cerkveno premoženje zaplenile in maja 1941 v njih ustanovile zbirno taborišče za Slovence z območja Gorenjske in iz Mežiške doline, ki so jih nameravale izgnati v Srbijo, na Hrvaško in v Bosno. Do 20. junija 1941 so nacisti vanj internirali že kakih 800 oseb, predvidenih za izgon v prvem valu.¹⁶ Uršulinke so 10. julija 1941 zvečer odpeljali z vlakom. V Zagrebu se je vlak ustavil in Nemci so jih nagnali ven, pri čemer so z njimi ravnali zelo kruto. Zanje je pri nemških oblasteh posredoval zagrebški nadškof Alojzij Stepinac in uspel je, da so jih izpustili. Od tam so se nekatere vrnile v Ljubljano, druge so ostale v Zagrebu, nekatere pa so prostor našle pri uršulinkah v Varaždinu, kjer so se vključile v delo tamkajšnjih vzgojno-izobraževalnih ustanov. Učiteljice so poučevale na učiteljski in gimnaziji, sestre pomočnice so opravljale hišna in poljska dela.¹⁷ Štiri redovnice, ki so ostale v Škofji Loki in okolici v zasebnih stanovanjih, so ob nedeljah prihajale skupaj k sveti maši, nato pa so pri Erženovih, kjer je stanovala m. Alacoque Wagner, skupaj molile in se razvedrile. V letih okupacije je bilo najbolje poskrbljeno za sedem loških redovnic, ki so se zatele v goriški uršulinski samostan. Tu so se počutile zelo domače, ker se je poznal vpliv loških uršulink, ki so živele v Gorici. Mnogo hišnih navad je bilo enakih, prav tako postrežba, molitev itd.¹⁸

14 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 114–124.

15 V knjigi *Uršulinke na Slovenskem* na strani 49 najdemo kot dan aretacije gorenjskih uršulink naveden datum 3. junij. Očitno se je avtorici knjige zgodila tipkarska napaka, saj se v skladu z uršulinsko kroniko kot pravičen datum aretacije navaja 3. julij 1941. (glej AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 147–148).

16 Mikola, *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji*, II. del, str. 13.

17 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 152–157; 183–184.

18 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 182, 291.

Nemška zasedba Škofje Loke, 17. april 1941. (hrani: Loški muzej Škofja Loka)

Loški grad in samostan po razpustitvi in odhodu redovnic

Po razpustitvi samostana so Nemci za upravnika samostanskega posestva imenovali Humberta Caliarija. Poslom so dovolili, da lahko še naprej ostanejo v službi. Godilo se jim je dobro, ker jim je upravnik pustil precej proste roke. »V samostanu je bilo od dne do dne bolj žalostno. Dragoceno pohištvo, preproge, stole, mizice so Nemci odpeljali v svoje urade na državno meščansko šolo, kjer se je naselila civilna uprava. Vse križe, svete podobe, kipe svetnikov so odnesli na gradu v grajsko kapelo, v samostanu v otroški kor ter prostore zaklenili. Našo živino iz hlevov in cvetlice iz cvetličnjaka so prodajali. V šivalnici so nemški vojaki ropali in pošiljali pakete sorodnikom. Veliko so odnesli tudi naši ljudje, zlasti porcelana in boljše posode ... Upravnik je dal prenesti na dvorišče v šupe samostanske klavirje in pohištvo ter vse skupaj prodajal po nizkih cenah ... Na gradu so se naselili nemški častniki, v samostanu pa navadni vojaki, vinsko klet so preuredili v zaklonišče.«¹⁹

V izgnanstvu na Babnem Polju

Škofjeloška uršulinska skupnost je bila popolnoma razkrojena. Prva skrb predstojnic je bila, da bi dobile primeren prostor, kjer bi se lahko spet zbrale. Začele so se dogovarjati z gospodom Čopom, bivšim višjim avstrijskim častnikom. Po prizadevanjih s. Marije Klinar so 1. oktobra 1941 vzele v najem njegov lovski dvorec na Babnem Polju, kjer se je zbralo 16 redovnic, skupaj z duhovnikom gospodom Markežem. Upale so, da bodo v svojem novem domovanju odprle

19 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 129–130; 132, 187.

Čopov Lovski dvorec na Babnem Polju.
(hrani: Uršulinski samostan Škofja Loka)

gospodinjsko šolo in otroški vrtec. Lovski dvorec se je nahajal na samem, v smrekovem in macesnovem gozdičku, od vasi Babno Polje je bil oddaljen 10 minut, od Prezida na Hrvaškem pa pol ure hoda. Poslopje je bilo veliko, nadstropno in ni bilo staro. Imelo je celo dvojna okna s polkni. Okrog dvorca ni bilo obdelovalne zemlje, razen majhnega zelenjavnega vrta. Ob vznožju hriba je bilo igrišče za tenis, ki so ga prekopale in zasadile krompir.

Živele so v zelo skromnih razmerah. Elektrike niso imele, sprva so si svetile s petrolejko in svečami, kasneje so dobile karbidovke, toda karbida je primanjkovalo. Najbolj so občutile pomanjkanje vode. Ob hiši je bila kapnica, ki pa kmalu ni več zadostovala. Tako so pitno vodo hodile iskat k bližnjemu sosedu, za druge potrebe so topile sneg. Zima je bila predvsem

po božiču izjemno huda, primanjkovalo jim je drv, zaradi snega pa se jih ni dalo niti pripeljati. V tej samoti se niso mogle ukvarjati s pastoralnim delom, zato so veliko molile. Zelo so pogrešale pouk otrok in mladine. Dohodka ni bilo nobenega. Čeprav so jih podpirali razni dobrotniki, so morale večkrat prositi za živež v bližnjih in oddaljenih krajih. Kmetje so jim dovolili, da so si pripravljale butare v njihovih gozdovih. Za preživetje škofjeloške uršulinske skupnosti na Babnem Polju so se zelo trudile tudi ljubljanske uršulinke, ki so jih podpirale s hrano, vsakdanjimi potrebščinami in tudi z denarjem, saj so Čopovim poravnale najemnino dvorca, v višini 18.000 lir.²⁰ Redovnice so vedno bolj ugotovljale to, kar je lepo ubesedila kronistka: *»Iz dneva v dan je bilo bolj očitno, da na Babnem Polju ne bo mogoče ostati, ker je bila postojanka povsem pasivna, požrla je veliko denarja, dohodkov pa ni bilo nobenih.«*²¹ Tako so se loške sestre 9. aprila 1942 odločile zapustiti Babno polje. *»Če se je kdaj pokazalo božje vodstvo in očetovska skrb za božje izvoljence, se je ob preselitvi naših iz Babnega Polja. Še isti teden so Italijani požgali vas Babno Polje in tudi Čopov gradič. Pri tem so pobili okrog 40 ljudi, ostale pa odpeljali v italijanska taborišča. Vzrok so bile čete partizanov, ki so se pojavile v okolici ...«*²²

20 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 165–168; 172–174.

21 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 191.

22 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 195.

V izgnanstvu na Lanšprežu pri Mirni na Dolenjskem

Redovnice so se tako aprila 1942 preselile na grad Lanšprež pri Mirni na Dolenjskem v želji, da bi se mogle same preživljati z delom. Zadnji lastniki Lanšpreža so bili Wurzbachi, ki so se januarja 1942 izselili, saj so bili nemškega rodu in se na posestvu niso več počutili varne. Posestvo je prevzela družba Emona, oskrbnik pa je postal Italijan Velicogna. Sestre so z omenjeno družbo 27. marca 1942 podpisale najemno pogodbo z letno najemnino 15.000 lir. Glavno grajsko poslopje je bila trinadstropna kvadratna stavba z dvoriščem, obdanim z dvonadstropnim poslopjem. V sklop gradu je spadala tudi zapuščena kapela, ki je bila nekoč posvečena sv. Jožefu. Okrog gradu so bila gospodarska poslopja. Celotno posestvo je obsegalo 96 hektarjev, od tega je bilo 16 hektarjev obdelovalne zemlje: vrtov, njiv, travnikov in vinogradov, ostalo so bili gozdovi, v katerih so smele pobirati le dračje, niso pa smele sekati. *»Grad so prejšnji lastniki pustili v obupnem stanju, vse je bilo močno zanemarjeno, vse sobe so bile polne nesnage in golazni. Polja so bila v zelo obupnem stanju, hlevi prazni. Ni bilo ne gnoja ne drv, vsega je manjkalo, razen dobre volje in požrtvovalnosti ter neomajnega zaupanja naših redovnic v Boga.«*²³ Na posestvu, kjer so se ukvarjale s poljedelstvom in živinorejo, so tako dobro gospodarile, da so bile celo za zgled okoliškim prebivalcem, ki so neredko komentirali njihovo delovno vnemo: *»Verdaman je vroče, lanšpreške nune pa kar kopljejo ...«* Z obilnimi poljskimi pridelki, jabolki, mesom, slanino in mastjo so ves čas zalagale ljubljanski uršulinski samostan in Baragovo semenišče, *»kjer so včasih vsi gospodje maševali, da bi pošiljka srečno prispela ...«*²⁴

Lanšprež je postal zavetišče lačnim in strehe potrebnim, vojnim sirotam in žrtvam vojnega nasilja. Zlasti pa so dobili izdatno pomoč razni partizanski oddelki in njihove žene. Prav zaradi tega so posestvo večkrat preiskali Italijani, po kapitulaciji Italije pa tudi Nemci in slovenski domobrancji.²⁵

Ker so bili dolenjski kraji med vojno odrezani od Ljubljane, mladina ni mogla obiskovati srednjih šol. Tako so 3. januarja 1944 redovnice na Lanšprežu začele s šolskim poukom – privatno so pripravljale dekleta za izpite čez posamezne razrede. Pouk je trajal do 7. avgusta, v petih razredih so poučevale 25 učenk, ki so po končanem šolanju dobile tudi potrdila o obiskovanju pouka.²⁶

Loške uršulinke so vztrajale in gospodarile na Lanšprežu vse do konca leta 1945. 1. julija tega leta so dobile dovoljenje Okrajnega odbora OF iz Škofje Loke, da se smejo vrniti v Škofjo Loko. Počasi so se vračale na svoj dom, kamor so z vlakom zadnje prispale 12. decembra 1945.²⁷ Po vojni je državna oblast posestvo Lanšprež nacionalizirala, leta 1953 so dvorec razkrili in ga čez leto dni porušili.

23 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 199–216.

24 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 235.

25 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 218–221; 241–250.

26 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 262–263.

27 AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960, str. 283–286.

Konec 2. svetovne vojne, vzpostavitev totalitarne oblasti in izvajanje revolucionarnega nasilja

Grad Lanšprež pri Mirni na Dolenjskem.
(hrani: Uršulinski samostan Škofja Loka)

V Evropi se je s kapitulacijo Nemčije 2. svetovna vojna končala 9. maja 1945. Konec vojne je v Sloveniji prinesel zgolj osvoboditev izpod okupatorja, ne pa tudi dejanske svobode. Komunistična partija Jugoslavije (KPJ), katere del je bila tudi Komunistična partija Slovenije (KPS), je ob koncu vojne in po njej uvedla klasičen stalinistični model totalitarne oblasti. Hkrati z njeno vzpostavitvijo se je začelo izvajanje revolucionarnega nasilja nad vsemi, ki jih je ta oblast štela za dejanske ali potencialne nasprotnike. Revolucionarno nasilje se je odražalo v obliki množičnega izvajanja izvensodnih pobojev, pošiljanja v koncentracijska in delovna taborišča, izgonov prebivalstva, nasilnih razlastitev premoženja, političnih sodnih procesov ter zatiranja verske svobode in preganjanja verskih skupnosti. Do opuščanja najtežjih oblik represije je prišlo šele v začetku 50. let, kar je bilo neposredno povezano z nastopom partijske liberalizacije in opuščanjem stalinističnih metod vladanja ter ponovno navezavo tesnejših političnih in gospodarskih odnosov Jugoslavije z ZDA in drugimi zahodnimi državami.²⁸

Koncentracijsko taborišče slovenske OZNE na Loškem gradu

V začetku maja leta 1945 so Nemci zapustili Škofjo Loko, Loški grad in samostan. Grad je zasedla slovenska OZNA in v njem vzpostavila koncentracijsko taborišče, ki je bilo le eno od mnogih v Sloveniji: Teharje, Strnišče pri Ptuj, Hrastovec pri Lenartu v Slovenskih goricah, Bresternica in Studenci pri Mariboru, Filovci v Prekmurju, Šentvid nad Ljubljano ter prehodni taborišči v Radovljici in Kranju.²⁹ Vsa koncentracijska taborišča v Sloveniji so bila ustanovljena maja in junija leta 1945. Ustanavljala jih je slovenska OZNA, ki jih je tudi upravljala. Njihovo ustana-

²⁸ Mikola, *Rdeče nasilje*, str. 1–6.

²⁹ Mikola, *Kazenske ustanove in zaporniki v Sloveniji 1945–1951*, str. 25–32.

vljanje je bilo neposredno povezano z operacijo »čiščenja«, ki jo je OZNA s pomočjo enot KNOJ-a začela izvajati takoj po koncu vojne. V okviru te akcije so poleg izvajanja izvensodnih pobojev potekale tudi množične aretacije civilistov.³⁰

Povojni izvensodni poboji

Komunistično nasilje v Sloveniji je vrhunec doseglo z izvensodnimi poboji zajetih nasprotnikov, ki so na celotnem jugoslovanskem ozemlju množično potekali od maja do začetka avgusta 1945. Pri tem je zmagovita revolucionarna stran na slovenskih tleh pobila na deset tisoče zajetih vojaških nasprotnikov in civilistov iz Slovenije in drugih območij Jugoslavije. Šlo je za usmrtitve, kjer so bile žrtve pomorjene brez predhodnega sodnega postopka pred sodišči, ki bi ugotavljala njihovo krivdo. Pomorjene so bile zato, ker so za zmagovito stran predstavljale dejanske ali potencialne nasprotnike, »narodne sovražnike«, s katerimi je treba dokončno obračunati.

Veliko večino žrtev izvensodnih pobojev so predstavljali zajeti pripadniki raznih vojaških formacij iz območja Jugoslavije, ki so se med vojno borili na okupatorjevi strani proti partizanom in so jih ob koncu vojne zajeli na območju Slovenije oziroma so jih Britanci z avstrijske Koroške vrnili v Slovenijo. Izročanje jugoslovanskih vojnih ujetnikov in civilistov je trajalo od 18. do 31. maja 1945. Britanci naj bi v tem času jugoslovanskim vojnim oblastem izročili 12.196 Hrvatov, 8.263 Slovencev oziroma po drugih virih celo 11.850, 5.480 Srbov in 400 Črnogorcev. Najprej so 18. maja začeli vračati ustaše in hrvaške domobrance, 24. maja ljotičevce, nedičevce in četnike, kot zadnje pa 27. maja še pripadnike Slovenskega domobranstva. Iz vetrinjskega taborišča so jih s tovornjaki prepeljali do železniških postaj v Podgorju (Maria Elend) in Pliberku (Bleiburg), kjer so jih naložili na živinske vagone ter jih v več transportih vozili v Slovenijo. Iz Podgorja je prva smer vodila mimo Podrožce in Jesenic do sprejemnih taborišč v Radovljici in Kranju ter dalje na škofjeloški grad oziroma v Škofove zavode v Šentvidu nad Ljubljano. Druga smer je vodila preko Pliberka čez Dravograd do Slovenj Gradca in naprej v taborišče Teharje. Vsak dan sta na pot praviloma odšla dva transporta.³¹ O krvavi rihti, ki je sledila, je s Titom tekla beseda ob številnih priložnostih proti koncu vojne, med drugim tudi na sestanku načelnikov OZNE, ki jo je vodil Aleksandar Ranković konec decembra 1944 v Beogradu. Na njem je bilo odločeno, da bodo vsi pripadniki kvizlinških enot fizično iztrebljeni.³²

Ujetnike, ki so bili namenjeni v koncentracijsko taborišče v Škofji Loki, so z vlakom prepeljali do železniške postaje na Trati, od koder so jih močno zastražene peš gnali na Loški grad. Kako je potekala pot do Loškega gradu oziroma samostana, nam lepo osvetli pričevanje Zvonimirja Grahka: »V Škofji Loki smo se ustavili ... Kar naenkrat se vrata našega vagona odpro in zaslišimo gromozan-

30 Mikola, *Rdeče nasilje*, str. 69, 71.

31 Mikola, *Rdeče nasilje*, str. 43–44; Mlakar, *Slovensko domobranstvo 1943–1945*, str. 507; glej tudi Corsellis, Ferrar, *Slovenija 1945*, str. 13–111.

32 Pirjevec, *Tito in tovariši*, str. 200.

sko kričanje: Ven, kurbe bele! Izdajalci! Švabobranci! Na levi in desni strani vagonskih vrat so zunaj napravili špalir in tolkli s puškami in palicami po iz vagona skakajočih domobrancih ... Zunaj kolodvora je že čakala druga skupina partizanov in nas spravljala v četverored. Kar naenkrat se zasliši klic: Lezi! Vsi smo morali leči na cesto. Zopet: Diž se! Marš naprej! Teci! Stoj! Lezi! Ta kalvarija je trajala do vhoda v nunski samostan. Na prehodu preko mosta čez Selščico so si mnogi dali duška in so metali v vodo drage jim stvari, da jih ne bi dobili ti, ki so nas tako trpinčili. Ko smo prišli do samostana, je bila že noč, vsaj znotraj zgradbe ni bilo nič več svetlo».³³

Pred vstopom v stavbo so vsakega temeljito pregledali, kogar so prepoznali, so ga takoj odpeljali. Na hodnikih so morali odložiti vso opremo, nato so jih razporedili po sobah, kamor so jih natlačili, kolikor se je dalo. Na zrak jih niso spuščali, razen na stranišče in po hrano v kletne prostore. *»Do kleti, kjer je bila kuhinja je bilo 217 stopnic. Na vsaki drugi je stal komunist. Pretepali in brcali so nas, da smo preskakovali kar po štiri stopnice.»³⁴ Drug za drugim smo morali kaj hitro priteči, zgrabiti pločevinast ostanek konzervne škatle, ga nastaviti na kotel, kjer je kuhar polovico zajemalke zlil na tvojo roko, da je bila vsa poparjena in z ostankom čorbe teči s kolono nazaj v sobo. Med tekom so nas zopet pretepali, da je marsikdo izgubil še tisto, kar je imel v roki.»³⁵ Hrana je bila izjemno pičla: *»... majhna zajemalka nezabeljene juhe iz posušene zelenjave brez kruha. Juhe je bilo toliko, da ni pokrila pokrovčka menažke. Taka hrana se je potem ponavljala iz dneva v dan.»³⁶**

Poleg vojakov in civilistov, ki so prišli skupaj z njimi, so bili tu tedaj zaprti tudi drugi civilisti, ki so jih pobrali po domovih ali pa so se javili sami. Zaprte so bile cele družine z mladoletnimi otroki, kot izvemo iz pričevanja Antona Goloba iz Ljubljane, ki je bil kot 9-letni otrok tu zaprt skupaj z materjo in očetom: *»V Škofji Loki smo bili na gradu otroci zaprti skupaj s starši. Res da vojska v enem traktu, žene in otroci v drugem. Tu so bila zasliševanja, iz katerih se je mati vračala vsa objokana. Po nekaj dneh so zbrali za manjši kamion otrok in nas odpeljali proti Ljubljani. Pred odhodom kamiona nam je eden od spremljevalcev rekel naj ne jokamo, ker gremo na šolanje v Rusijo. Na poti v Ljubljano se je kamion ustavil pri »Remizi« zaradi tramvaja. Kraj mi je bil že znan, zato sem skočil zadaj s kamiona in na tramvaj. Partizana sta bila v kabini in nista ničesar opazila. Ostalih otrok pa nisem nikoli več videl ...»³⁷*

33 Mikola, *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji*, pričevanje 7, str. 62.

34 *Vetrinjska tragedija*, str. 65.

35 Ižanec, *Odperti grobovi*, zv. 4, str. 166–167.

36 Mikola, *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji*, II. del, pričevanje št. 7, str. 62; Ižanec, *Odperti grobovi*, zv. 1, 1965, str. 82.

37 Mikola, *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji*, II. del, pričevanje št. 6, str. 59–60.

Na gradu so bili poleg Slovencev zaprti tudi Nemci, ustaši in hrvaški domobranci. Kot pripoveduje pričevalec: »... *spotoma smo videli, da je poslopje že polno Hrvatov, ki so bili prestrašeni in stopeni, da ust še odpreti niso upali ...*«³⁸ Srbov ni bilo videti, pač pa nekaj Nemcev, ki so, kot je razvidno iz pričevanja, edini uživali status vojnih ujetnikov in so zato dobivali hrano celo trikrat na dan: »... *v sosednji sobi so bili nemški ujetniki, bolničarji; ti so dobivali kruh in dobro hrano. Ko smo komunistom to očitali, so nam odgovorili, da so Nemci ujetniki, mi pa zločinci in izdajalci.*«³⁹ Po ocenah preživelega pričevalca je bilo takrat v samostanu in na gradu zaprtih okrog 3.000 oseb.⁴⁰

V sobe so vsak dan prihajali partizani s spiski domobrancev ter številni civilisti, ki so iskali svoje znance, poveljnike postojank in oficirje. Vsakogar, ki so ga prepoznali, so takoj odvedli. Jetnike so pretepali s puškinimi kopiti, vojaškimi pasovi, bikovkami, žilavkami, stoli. Vse po vrsti so zasmehovali, nekatere so prisilili, da so se klofutali in pretepali med seboj.⁴¹

Vse domobranske jetnike so tudi popisali in na kratko zaslišali. »*Vsak od ujetnikov je prišel pred komisijo, ki je sedela za mizo in je moral povedati svoje osebne podatke, od kdaj do kdaj je bil pri domobrancih, kateri enoti je pripadal in kakšen čin je imel.*«⁴² Na podlagi teh podatkov so jih razvrstili v skupine A, B in C. Kriterija za razvrstitev v posamezno skupino sta bila starost in datum vstopa v domobransko vojsko. Nekatere so tudi fotografirali. V skupino A so uvrstili mladoletne, v skupino B tiste, ki so se domobranski vojski pridružili po 15. januarju 1945, v skupino C pa tiste, ki so se domobranski vojski pridružili pred 15. januarjem 1945.⁴³ Po opravljenem popisovanju je glede na pridobljeno oznako sledila nova razporeditev po sobah.

»*Samostan ni bil preveč zastražen. Na straži sta se menjavali dve partizanski desetini. Vedno smo upali, da bodo naši napadli samostan in bomo ušli, toda pomoči ni bilo.*« Nekaterim najbolj drznim je uspelo tudi pobegniti in si s tem rešiti življenje.⁴⁴ Vsi domobranci iz skupine C in večji del iz skupine B so končali na moriščih. V glavnem so morijo preživeli samo mladoletni, ki so jih uvrstili v skupino A.

Precej so jih pobili na moriščih okrog Škofje Loke, kjer je bilo doslej eviden tiranih 28 lokacij prikritih grobišč. Iz samo sedmih grobišč so prekopali posmrtn e ostanke 79 žrtev.⁴⁵ Prikrto morišče je bilo med arheološkimi raziskavami med 25. novembrom in 2. decembrom 2006, ki jih je opravila ekipa podjetja

38 Vetrinjska tragedija, str. 63.

39 Vetrinjska tragedija, str. 66.

40 Ižanec, *Odprti grobovi*, zv. 1, str. 83; Kovač, *V Rogu ležimo pobiti*, str. 35.

41 Kovač, *V Rogu ležimo pobiti*, str. 39–40.

42 Mikola, *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji*, II. del, pričevanje št. 7, str. 62.

43 Mikola, *Rdeče nasilje*, str. 45.

44 Ižanec, *Odprti grobovi*, zv. 1, str. 83–84.

45 Ferenc, *Prikrta grobišča in morišča v Občini Škofja Loka*, str. 47.

Magelan skupina d.o.o. iz Kranja, pod vodstvom mag. Draška Josipoviča, odkrito tudi na zunanji strani zahodnega dela obzidja Loškega gradu. Strojno je bilo izkopanih 22 sond, v skupni dolžini 238 m in širine 1,2 m. Sonde od 1 do 12 in od 21 do 22 so bile izkopane na grajskem vrtu, sonde od 13 do 19 pa na zahodni strani grajskega obzidja. Sonde od 1 do 5 in od 8 do 18 ter od 20 do 22 so bile negativne. V sondi 7 so odkrili odpadno jamo z ostanki vojaške in medicinske opreme iz časa 2. svetovne vojne. V sondi 6 so naleteli na grobno jamo, iz katere pa so bili posmrtni ostanki že prekopani, in sicer glede na stanje sedimenta najbrž enkrat v šestdesetih ali sedemdesetih letih 20. stoletja. Sonde od 10 do 12, izkopane okoli plesne ploščadi, niso dale oprijemljivih podatkov, da so pod njo zakopani pobiti domobranci oziroma interniranci z Loškega gradu. Kljub temu so lahko posmrtni ostanki pod samo ploščo, ki bi jo bilo treba razbiti in odstraniti, česar pa v tej fazi del niso naredili. Vse sonde izven obzidja, razen sonde 19, so bile negativne. V sondi 19 so našli zakopanih 5 pokojnikov, obutih v okovane čevlje. Spodnji trije

Izkopavanje petih žrtev izvensodnih pobojev v sondi 19 za zahodnim zidom Loškega gradu leta 2006. (hrani: Loški muzej Škofja Loka)

so ležali na trebuhu, zgornja dva na hrbtu. Odkrite skelete je na kraju najdbe pregledala antropologinja dr. Petra Leben Seljak, ki je ugotovila, da vsa pripadajo moškim osebam, starim od 20 do 50 let, višine od 161 do 169 cm. Na podlagi predmetov, odkritih ob skeletih (železna pasna spona, železen obroček, gumbi, rožni venec), ni mogoče določiti statusa umorjenih, najverjetneje pa gre za domobranske ujetnike. Posmrtni ostanki vseh petih žrtev so shranjeni v zasilni kostnici na pokopališču v Lipici pri Škofji Loki.⁴⁶

Ostale, ki jih niso pomorili v okolici Škofje Loke, so peš odvedli v taborišče v Šentvidu nad Ljubljano, od koder so jih z vlaki vozili v Kočevje. Od tam so jih s tovornjaki odpeljali v notranjost kočevskih gozdov k breznom in jamam, kjer so jih pobili.⁴⁷ Zelo zgovorni sta pričevanja dveh pripadnikov Slovenskega domobranstva: Stanislava Novaka iz Žirov: »Prvi tran-

46 Josipovič, Poročilo o sondiranjih na vrtu Loškega gradu in izkopu prikrita grobišča za grajskim zidom, str. 3, 8–10; Ferenc, Prikrita grobišča in morišča v Občini Škofja Loka, str. 54.

47 Mikola, *Rdeče nasilje*, str. 95.

sport teže obtoženih ujetnikov je šel peš iz Škofje Loke proti Šentvidu. O teh ljudeh se ni več govorilo. Se ve kje so končali. 15. junija smo v Šentvid odšli še ostali ...»⁴⁸ ter Zvonimirja Grahka: »Skupina z oznako C je kmalu zatem (po popisu domobrancev in razvrstitvi v skupine – opomba avtorja) odšla iz Škofje Loke proti Šentvidu, v kolikor je Šentvid sploh videla, t.j. če je niso napotili direktno v Kočevski Rog. Ko smo mi, skupini z oznako B in A prišli 14. junija v Škofjove zavode, ni bilo tam nobenega gorenjskega domobranca iz prve skupine. To se je namreč dalo ugotoviti po uniformi, kajti oni so imeli bolj zelene kot ostali ...»⁴⁹

V Sloveniji je bilo po vojni izvensodno pobitih 14.657 prebivalcev z območja Slovenije. Če tem dodamo še 4.200 civilistov, ki jih je partizanska stran pobila med vojno, ugotovimo, da je revolucionarno nasilje v Sloveniji zahtevalo skoraj 19.000 žrtev. Morija se je povsod končala 3. avgusta 1945, ko je bila razglašena splošna amnestija. S tem se je začelo tudi ukinjanje koncentracijskih taborišč, vsa so bila zaprta do jeseni 1945. To potrjujejo tako pričevanja preživelih internirancev kot tudi ohranjene odpustnice, ki so jih zapornikom izročili ob izpustitvi.⁵⁰

Ker se je oblast zavedala, da so bili izvensodni poboji protipravni in zločinski, je storila vse, da bi jih prikrila. O njih se ni smelo ne govoriti ne pisati, ker se je to štelo za kaznivo dejanje. Da bi odstranila materialne dokaze o pobojih, je oblast ukazala vsa grobišča zravnati z zemljo. Na podlagi ukaza, ki ga je 18. maja 1945 izdalo Ministrstvo za notranje zadeve DFJ, je Zoran Polič, minister za notranje zadeve Narodne vlade Slovenije, 12. junija 1945 s posebno okrožnico vsem okrožnim narodnoosvobodilnim odborom (NOO) v Sloveniji ukazal »... ukreniti vse potrebno, da se takoj odstranijo /zravnajo z zemljo/ vsa pokopališča kakor tudi posamezni grobovi okupatorjev in domačih izdajalcev in tako zabriše vsaka sled za njimi«. Ker se okrožnica očitno ni povsod izvajala, je Boris Kocjančič, pomočnik ministra za notranje zadeve, 14. avgusta 1946 v zvezi s tem izdal novo okrožnico, ki jo je naslovil na okrožne oddelke in okrajne odseke za notranje zadeve. Prejemnike je znova pozval, da se morajo odstranjevanja grobov lotiti takoj in energično, Ministrstvu za notranje zadeve LRS pa takoj sporočiti, kakšno je stanje sedaj, kaj se je že ukrenilo in koliko je še takšnih grobišč oziroma posameznih grobov na njihovem območju.⁵¹

Nadaljevanje sledi v naslednji številki *Loških razgledov*.

48 Mikola, *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji, II. del*, pričevanje št. 15, str. 93–94.

49 Mikola, *Dokumenti in pričevanja o povojnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji, II. del*, pričevanje št. 7, str. 64.

50 Mikola, *Rdeče nasilje*, str. 55, 114.

51 Mikola, *Rdeče nasilje*, str. 60–62.

VIRI IN LITERATURA:

- AUŠL, Kronika uršulinskega samostana v Škofji Loki, 1930–1960. Rokopis, neobjavljeno.
- Avsec, Suzi: *Prispevek uršulink k izobraževanju deklet iz manj premožnih družin*. Neobjavljeno diplomsko delo, 2006.
- Corseillis, John; Ferrar, Marcus: *Slovenija 1945 : smrt in preživetje po drugi svetovni vojni*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 2006, 345 str.
- Ferenc, Mitja: Prikrita grobišča in morišča v Občini Škofja Loka. V: *Loški razgledi* 62, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2015, str. 39–62.
- Hojan, Tatjana: Uršulinske šole od prihoda do leta 1945. V.: *Tristo let ljubljanskih uršulink : zgodovina samostana, njegovih šol in kulturnih dejavnost*, Ljubljana : Družina, 2002, str. 163–174, 304 str.
- Ižanec, Franc: *Odprti grobovi. [Zv. 1]*. Buenos Aires : samozaložba, 1965, 119 str.
- Ižanec, Franc: *Odprti grobovi. Zv. 4, Posmrtni zagovor vetrinskih junakov*. Buenos Aires : dr. Filip Žakelj, 1971, 319 str.
- Jamar - Legat, Jeja: Loško šolstvo od 1900 do 1941. V: *Loški razgledi* 19, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 1973, str. 160–169.
- Josipovič, Draško: Poročilo o sondiranjih na vrtu Loškega gradu in izkopu prikritega grobišča za grajskim zidom. Kranj, december 2006, str. 1–10.
- Kogoj, Marija Jasna: *Uršulinke in njihovo vzgojno poslanstvo : uršulinski samostan v Ljubljani na prehodu iz avtonomije v Rimsko unijo, s posebnim poudarkom na šolstvu v letih 1868 in 1918*. Ljubljana : Družina, 2006, 416 str.
- Kogoj, Marija Jasna: *Uršulinke na Slovenskem : ob 200-letnici prihoda uršulink v Škofjo Loko*. Izola [i. e.] v Ljubljani : Uršulinski provincialat, 1982, 180 str.
- Kogoj, Marija Jasna: Uršulinke v Ljubljani in Škofji Loki ob združitvi avtonomnih uršulinskih samostanov v Rimsko unijo. V.: *Tristo let ljubljanskih uršulink : zgodovina samostana, njegovih šol in kulturnih dejavnost*, Ljubljana : Družina, 2002, str. 75–92, 304 str.
- Kogoj, Marija Jasna: Uršulinski samostan v Škofji Loki. V: *Uršulinke na Slovenskem : ob 200-letnici prihoda uršulink v Škofjo Loko*. Izola [i. e.] v Ljubljani : Uršulinski provincialat, 1982, str. 41–53, 180 str.
- Kolar, Bogdan: Uršulinke in njihove ustanove v času totalitarnih družbenih razmer na Slovenskem. V: *Tristo let ljubljanskih uršulink : zgodovina samostana, njegovih šol in kulturnih dejavnosti*, Ljubljana : Družina, 2002, str. 115–135, 304 str.
- Mikola, Milko (ur.): *Dokumenti in pričevanja o poveljnih delovnih taboriščih v Sloveniji*. Ljubljana : Ministrstvo za pravosodje Republike Slovenije, 2007, 307 str.
- Mikola, Milko (ur.): *Dokumenti in pričevanja o poveljnih koncentracijskih taboriščih v Sloveniji. II. del, Koncentracijska taborišča št. Vid nad Ljubljano, Škofja Loka in Teharje ter taborišče za otroke Petriček*. Ljubljana : Študijski center za narodno spravo, 2008, 390 str.
- Mikola, Milko: *Kazenske ustanove in zaporniki v Sloveniji 1945–1951*. Ljubljana : Nova obzorja : Inštitut Karantanija, 2016, 220 str.
- Mikola, Milko: *Rdeče nasilje : represija v Sloveniji po letu 1945*. Celje : Celjska Mohorjeva družba, 2013, 409 str.

- Mlakar, Boris: *Slovensko domobranstvo : 1943-1945 : ustanovitev, organizacija, idejno ozadje*. Ljubljana : Slovenska matica, 2003, 544 str.
- Pirjevec, Jože: *Tito in tovariši*. Ljubljana : Cankarjeva založba, 2011, 712 str.
- Rojs, Leonita; Zorec, Avgušтина: *Šolske sestre sv. Frančiška, Mariborska provinca : zgodovinski pogled na prehojeno pot*. Ljubljana : Mariborska provinca šolskih sester, 1987, str. 235–236, 291 str.
- Rozman, Branko: *V Rogu ležimo pobiti*. Buenos Aires : Tomaž Kovač, 1968, 94 str.
- Štukl, Jože: Loški grad skozi stoletja. V: *Loški razgledi* 56, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2009, str. 73–88.
- Štukl, Jože: Škofjeloške uršulinke in njihova vzgojna dejavnost od prihoda v letu 1782 do leta 1960. V: *Znanje je luč : vzgoja in izobraževanje skozi čas s poudarkom na dekliški uršulinski šoli na Loškem gradu*, Škofja Loka : Loški muzej, 2013, str. 32–60, 72 str.
- Triler, Marta: Dekliško šolstvo v Škofji Loki. V: *Loški razgledi* 60, Škofja Loka : Muzejsko društvo, 2013, str. 191–206.
- Vetrinjska tragedija : v spomin nesmrtnim junakom, izdanim v Vetrinju od 27. –31. maja 1945 in pomorjenim za velike ideje svobode*. [S. l.] : Zveza slovenskih protikomunističnih borcev, [1960] (Cleveland : Ameriška domovina), 160 str.

Summary

Škofja Loka castle and the Ursuline convent in the vice of recent history

Part I

The Ursuline Order became owners of Škofja Loka castle in 1890 and in the following years transformed it into an educational institution. They were engaged in educational activity until 31 March 1941, when school instruction was interrupted and the castle was converted into a military hospital of the Yugoslav Army. The Yugoslav Army already left the town of Škofja Loka on 9 April 1941. When the Italians arrived in Škofja Loka on April 13, the nuns again turned the castle into an educational institution, so that it would not be occupied by the Italians. The Italian occupation of Škofja Loka was short-lived, since they were already replaced by the Germans on April 17, who seized Škofja Loka Castle and the convent on April 23, 1941 and dissolved the monastic community. In October 1941, part of the scattered Ursuline community of Škofja Loka gathered in Babno Polje, where they rented the Čop hunting mansion. Sixteen nuns persisted here until 9.4.1942, with the help of the Ljubljana Ursuline community and a number of benefactors, when they rented the Lanšprež estate near Mirna in Dolenjska. The nuns successfully managed the estate of 16 hectares of cultivated land. They were engaged in agriculture and livestock farming, and supplied the Ljubljana Ursuline convent and Baragovo seminary. In 1944, they even started school lessons, and throughout they also helped all those in need.

The Germans left Škofja Loka Castle and Škofja Loka at the beginning of May 1945. In the same month, Škofja Loka Castle and part of the convent were seized by the Slovene Department of National Security (OZNA), which established a concentration camp there that existed until the beginning of August 1945 when, after the proclamation of a general amnesty, it was closed.